

УДК 316:314.7 (=163.2)(477.7:497.2)

О. І. Ганчев

канд. іст. наук, докторант кафедри соціології Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, к.40, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна Тел. 68-60-92; E-mail: alexander_ganchev@yahoo.com

МІЖ УКРАЇНОЮ ТА БОЛГАРІЄЮ: НАВЧАЛЬНІ НАСТРОЇ ТА СТУДЕНТСЬКІ МІГРАЦІЇ БОЛГАРСЬКОЇ МОЛОДІ ПІВДЕННОЇ БЕСАРАБІЇ

У статті досліджується проблема навчальних настроїв болгарської молоді Бессарабії щодо метрополії та України в контексті державної політики відродження традиційної культури та етнічної свідомості діаспорних груп. Аналізуються мотиви міграційних навчальних настроїв, економічні та культурні проблеми, які формуються в процесі адаптації студентів у середовищі метрополії, шляхи їхнього вирішення та впливу на коливання відсотку поворотних міграцій болгар-студентів Південної Бессарабії.

Ключові слова: студентські міграції, тимчасові міграції, еміграція, поворотні міграції, діаспора, метрополія, болгары, Бессарабія.

Дане дослідження направлене на вивчення одного з аспектів міграційних процесів, а саме студентських міграцій болгарської діаспори України. Сьогодні болгары є четвертою за кількістю етнічною групою в Україні та згідно з статистичними даними 2001 року складають 204,6 тис. осіб. Вони проживають анклавно в Одеській та Запорізькій областях та в АР Крим. Є болгарські села у Кіровоградській та Миколаївській областях. Дослідження базується на матеріалах двох анкетних досліджень¹ та результатах включеного спостереження автора протягом 1998-2002 років.

Студентські міграції мають певний дуалістичний характер. З однієї сторони, вони повністю добровільні, а з іншої — у зв'язку з відсутністю професійних вищих навчальних закладів у селах та маленьких містах, вони стають вимушеними.

Протягом 15 років у вищих навчальних закладах Республіки Болгарія навчаються студенти, громадяни нових держав, що виникли на уламках СРСР, болгары з України та Молдови. У зв'язку з цим виникає запитання — «До якого типу належать ці міграції, вони є постійними чи тимчасовими?», «Молодь їде до Болгарії на 5 років чи з метою там залишитися?», «Які фактори відіграють вирішальну роль у формуванні міграційної поведінки студентів та в залежності від чого вона змінюється у подальшому?»

¹ Перше анкетування було проведене у 2002 році серед бессарабських болгар — студентів ВНЗ Софії (проанкетовано біля 10 % студентів, які живуть та навчаються у Болгарії від 1 до 6 років, тобто з 1996 до 2002 р.). Наступне було проведене серед учнів 11-го класу Болградської гімназії ім. Г. С. Раковського у травні 2006 р.

Хто та як стає мігрантом?

Початок перебудови відкрив перед болгарами України нові можливості та передусім — вільне визнання власної ідентичності. Вони отримали право на вивчення болгарської мови, літератури та історії Болгарії, а також на відвідування своєї прабатьківщини. Це має особливе значення, беручи до уваги те, що більше півтора століття болгари не їздили до Болгарії у зв'язку з дією «залізної завіси». Прабатьківщина для болгар — нащадків емігрантів кінця XVIII — початку XIX ст. за два століття перетворюється на щось далеке та бажане. Старше покоління заповідало своїм дітям та онукам відвідати Болгарію, побачити гори та оцінити всю красу метрополії. Так формується, а на початку 90-х рр. XX ст. підсилюється особливе ставлення до «Матері Болгарії».

У результаті демократизації суспільного життя наприкінці 80-х рр. XX ст. виникають болгарські культурно-просвітницькі організації в Україні. 30 травня 1989 р. у місті Болграді було засноване товариство «Св. Кирила та Мефодія». Паралельно з іншою діяльністю вони підіймають питання про організацію навчання дітей з України у Болгарії. Болгарська сторона позитивно сприймає дану пропозицію. Вже у січні 1990 р. перша група болгарської молоді у віці 12-13 років виїжджає на навчання в гімназію м. Слівена.

31 травня 1993 р. виходить постанова Ради Республіки Болгарія № 103 «Про освітню діяльність серед болгар за кордоном». Цей документ стає законодавчою базою, на основі якої молодь України «болгарського походження» отримує можливість навчатися у Болгарії. Згідно з даною постановою «Міністерство освіти щорічно виділяє до 40 000 місць, які субсидуються державою, для прийняття осіб болгарської національності як студентів повного курсу навчання.» (П. 4), «до 12 аспірантів та до 120 осіб на післядипломну спеціалізацію» (П. 5) [1, с. 480-481]. Вступні іспити проходять на території України, на базі попередньо визначеної школи.

Бажаючі навчатися заздалегідь отримують інформацію з ЗМІ та від керівництва культурно-освітніх товариств та організацій, співробітників культурних центрів. Іспити приймає спеціальна комісія експертів Міністерства освіти та науки Республіки Болгарія. При цьому номенклатура спеціальностей, ВНЗ та кількість місць, на яких будуть навчатися студенти, визначаються заздалегідь. Тобто абітурієнти можуть обрати спеціальність, за якою вони хочуть навчатися, але не можуть обрати вищий навчальний заклад, відповідно і місто у Болгарії, де проведуть більше 5 років свого життя. Ця процедура обумовлює майбутню дилему дипломантів — повернутися додому чи залишитися одному у незнайомому місці.

Серед студентів, прийнятих на навчання у ВНЗ Болгарії, превалуючу кількість склали дівчата [2, с. 282-285; 3, с. 350-373; 4, с. 480-481]. Це можна пояснити наданням більшої кількості місць для навчання на гуманітарних факультетах, особливо за такими спеціальностями, як болгарська філологія, болгарська мова та історія, педагогіка, психологія та ін., тобто тими, які у більшій мірі сприймаються як жіночі.

Ця особливість має велике значення для дівчат, які виїжджають у Болгарію на навчання. Більшість з них одружуються ще у період навчання, відтак залишаючись у Болгарії на ПМЖ.

Ще однією важливою характеристикою, що диференціює студентів-мігрантів, є зона їхнього виходу та населений пункт, у якому вони виростили, де пройшла їхня соціалізація та сформувалися соціальні контакти. Якщо взяти до уваги, що болгар, які проживають у селах, більше, ніж тих, що проживають у містах [5], особливо у південній Бессарабії, стає зрозумілим, що більшість студентів — це сільські діти [6, с. 282-285]. Це в результаті значно впливає на вибір молодих спеціалістів місця постійного проживання за критерієм перспективності кар'єрного зросту, економічної стабільності та гарних умов для відпочинку та розваг. Необхідно також відмітити, що значна частина студентів, які записуються як «міські мешканці», проживають у маленьких містах, таких як Болград, Арциз, Тарутіно та ін., де перспектив більше, ніж у селах, але при цьому вони не можуть зрівнятися з такими містами, як Одеса, Софія, Варна та ін.

Через які причини стають мігрантами?

Звернемо увагу на фактори, які формують міграційну рухливість болгар України протягом останніх 15 років. Етнографічні дослідження фіксують побутування серед болгар особливого емоційно-міфологічного ставлення до Болгарії та до всього, що з нею пов'язано. Можливо, це результат довготривалої ностальгії переселенців за прабатьківщиною. Цікавим є те, що в результаті відсутності прямого зв'язку з Болгарією та з розривом родинних відносин ще у ХІХ ст. туга за рідними містами, стилем життя, природними умовами та ін. трансформувалася у загальну ностальгію за Болгарією, як державою — прабатьківщиною. Падіння «залізної завіси» та відкриття кордонів відновили живий зв'язок з прабатьківщиною. Можливість навчання, яка з'явилася у 90-х рр., стала поштовхом для великої хвилі студентської міграції, мотивацією якої у більшій мірі стало емоційне ставлення.

Економічний фактор також відіграв не останню роль під час вибору держави навчання. Місця, надані Міністерством освіти та науки Болгарії у ВНЗ, субсидувалися державою. Студентам надавали для проживання місця та стипендію, вище за ту, яку отримували студенти в Україні. Але цього офіційного фінансування все одно не вистачало, тому у більшості випадків студенти навчалися завдяки батьківській підтримці. Така підтримка виражалася не лише у грошах, але і у постачанні натуральних продуктів, які передавалися рейсовими автобусами. Багато студентів ще під час навчання починають додатково працювати вночі або за змінами, щоб робота не заважала навчанню. Дівчата, у більшій мірі, працюють офіціантками, помічницями кухаря, консультантами у різних магазинах. У хлопців більш широкий спектр вибору, так як вони можуть працювати там, де необхідна фізична праця. Дуже часто хлопці наймалися на ринки — продавцями або вантажниками. Існував ще один засіб заробітку — це фінансування за

науковими проектами та програмами. Передусім, Фонду Відкрите суспільство та за програмою Soros Supplementary Grant Program.

Скоріше за все, не останню роль у виборі відіграє цікавість. Закриті на довготривалий період кордони спонукають болгар до міграції — «заборонений плід завжди солодше». Краса Болгарія приваблює молодих людей, вони хочуть її побачити, стати її частиною та не бути такими, як більшість їхніх друзів, які вступають до ВНЗ України.

У період з 1990 по 1996 р. на навчання у Болгарію подали документи 1317 абітурієнтів з Буджака, Таврії та Криму, 639 з яких вступили у різні ВНЗ держави. Така статистика свідчить про те, що в цей період бажаючих навчатися в Болгарії — в два рази більше, ніж кількості наданих місць. Суттєво дана ситуація змінюється в 1997 р.: кількість абітурієнтів з України зменшилася до 87 чоловік, 70 з яких було прийнято на навчання. Схожа ситуація з незначними коливаннями зберігається і до сьогодні. З 1997 р. по 2005 р. на навчання у Болгарії подали документи 883 чоловіка, 639 з яких було зараховано.

Причини таких трансформацій пов'язані перш за все зі змінами, які відбуваються в цей час в обох державах та їхнього впливу на економічний стан населення та на болгарські сім'ї, зокрема. У Болгарії зменшуються стипендії до розміру мінімальної заробітної платні, що ускладнює навчання з фінансової сторони. Паралельно з цим з уведенням болгарської мови та літератури як окремих дисциплін, відкриттям спеціальності «болгарська філологія» в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова та Ізмаїльському державному гуманітарному університеті, частина потенційних мігрантів обрала навчання за тими ж спеціальностями на місці. Все більша доступність та відкритість Болгарії (існує декілька рейсових автобусних ліній у Варну та Софію) призводять до зменшення ролі емоційного фактора — Болгарія вже не така далека та незнайома. При цьому Україна у другій половині 90-х рр. знаходиться у стані глибокої економічної кризи. Сім'ї набагато дешевше навчати дітей в Болгарії, ніж в Україні. Таким чином, в період з 1999 по 2005 р. можна виділити два основних етапи у ставленні болгарської діаспори до праатьківщини: до 1996 р. з перевагою емоційного фактора; після 1996 р. з перевагою економічного фактора.

Чому молодь обирає міграцію?

Міграційна направленість сьогоденної молоді може бути проілюстрована даними анкетування учнів 11-го класу Болградської гімназії ім. Г. С. Раковського, проведеного у травні 2006 р. Вибір даної фокусгрупи був обумовлений двома факторами. По-перше, учні Болградської гімназії — це потенційні абітурієнти, з іншого боку, у них яскраво виражена етнічна ідентичність.

Загальна кількість опитаних у класі становить 27 чоловік. Статева структура групи: 19 ч. та 8 ж. За місцем проживання — 16 — вихідці з болгарських сіл Болградського району, 8 — з міста Болграду, 1 — з Херсону, 2 — не вказали.

Мета анкетування — виявлення ставлення молоді до Болгарії як до держави потенційної еміграції, з'ясування планів щодо тривалості виїздів та ставлення батьків до даної ситуації.

На перший погляд, анкетування дає негативний результат щодо міграційних настроїв учнів. Лише 5 з 27 дають позитивну відповідь на запитання: *«Чи плануєте Ви навчатися у ВНЗ Болгарії?»*. Причини такого нерівномірного відсоткового співвідношення можна пояснити неоднозначним ставленням та сприйняттям Болгарії. Передусім, той відсоток учнів, який планує продовжувати навчання у Болгарії, пише про неї: *«Закордонна держава. Приваблює»*. 2. *«Така ж, як Україна і Росія, передусім, туристична держава»*. 3. *«Подобається, так як дає нашим учням безкоштовну освіту»*. 4. *«В оточенні такої природи забуваю про все»*. 5. *«Місце, де я можу отримати дешеvu освіту»*.

Відсоток тих, які не бажають навчатися в Болгарії, вважають, що Болгарія — це: 1. *«Моя прабаб'ківщина, вона асоціюється у мене з моїми пращурами, народними святами, з чимось рідним та близьким, де всюди чується рідна мова»*; 2. *«Болгарія викачує уми з Бессарабії, так як молодь не хоче залишатися в Україні»*; 3. *«Держава для навчання та туризму»*. 4. *«Самостійна держава з гарними перспективами»*.

Отже, Болгарія для опитаних учнів передусім — це прабаб'ківщина, місце, де колись проживали їхні пращури, які через відомі причини два століття тому переселилися до Бессарабії. Це у певній мірі демонструє збереження емоційно забарвленого образу Болгарії у свідомості цієї групи. Проте це ставлення не є головним у вирішенні питання про навчання у Болгарії.

Друге місце посіла характеристика учнями Болгарії як держави для відпочинку та туризму, що може бути пояснено славнозвісними болгарськими курортами, особливо «Золотими пісками», а також сильним враженням від Болгарії у тих дітей, які мали можливість відвідати дану державу раніше.

Окрім того, учні також відмічають факт економічно вигіднішого навчання у Болгарії, ніж в Україні.

Також у розрізі даного дослідження підіймається питання відтоку умів за кордон, що є актуальною темою у сьгоднішніх міграційних дослідженнях [7; 8; 9; 10]. У даному випадку думка учня, скоріше за все, має виключний характер, так як інформатор вказує, що його батьки дотримуються таких самих поглядів. Результати анкетування показують і ставлення молоді до потенційної еміграції у Болгарію, з суттєвою різницею у міграційній меті дівчат та хлопців.

Кожен третій з хлопців обрав довготривале перебування у Болгарії, так як є можливість виїзду у інші держави Європи. З дівчат — лише одна з шістьох готова емігрувати у Болгарію. Мотиви прийняття такого рішення в обох випадках пов'язані з тим, що Болгарія більш перспективна держава. Негативна відповідь загалом ґрунтується на наступних відповідях: *«В Україні живеться легше»*, *«Нікого там не знаю»*, *«Я патріот своєї держави та планую жити в Україні»*. Окрім того, більшість молоді пише *«Хочу бути ближче до рідного дому, а Болгарія дуже далеко»*. Таким чи

ном, тільки кожен п'ятий з проанкетованих хоче переселитися у Болгарію. З тих 6 учнів, які виявляють дане бажання, тільки хочуть там навчатися, а 3 ні». Це показує дві тенденції: з однієї сторони, молодь оцінює Болгарію як державу, де у перспективі буде набагато більше можливостей реалізувати свої професійні вміння після навчання в Україні, а з іншої вони не планують повертатися в Україну. В даному розрізі проблеми знову підіймається питання відтоку умів.

Якщо проаналізувати мотиви, які впливають на вибір учнів у питанні переїзду у Болгарію, то головне значення відіграють фінансовий стан та родинні зв'язки. Молоді люди, чиї брати та сестри вже навчаються у Болгарії, як правило, намагаються переїхати до них, щоб наслідувати їхньому прикладу. Дешевше навчання у Болгарії, на думку учнів, є одним з основних факторів для тих, хто планує отримувати вищу освіту у Болгарії.

Результати анкетування, проведеного в 2001 р., серед студентів 1-5-го курсів ВНЗ Софії, а також тих, хто вже отримав освіту та залишився у Болгарії, показали, що майже 100 % з них їдуть у Болгарію з метою отримання освіти та подальшим поверненням в Україну.

Шлях в емігранти

Протягом 5 років навчання у Болгарії в житті студентів багато чого змінюється. Більшість народилася та виросла в селах, де можливості для самореалізації обмежені. У Болгарії вони опиняються у міському середовищі, де можуть набагато легше реалізувати свої амбіції. Більше того, молодь легко адаптується до умов болгарських міст, вибудовуючи нові соціальні зв'язки незалежно від того, що основне коло спілкування складають ті ж болгари з Молдови та України.

Кожен студент протягом року один чи два рази їздить додому, зазвичай на Новий рік чи Пасху, підтримуючи старі соціальні зв'язки, так як багато з колишніх друзів та знайомих також виїхали на навчання та роботу за кордон та приїжджають додому лише на свята. Майже одразу після приїзду до Болгарії емоційно-міфічні уявлення про прабатьківщину змінюються реалістичними поглядами на життя у державі з її позитивними чи негативними аспектами.

Використовуючи можливості, надані законодавчою базою Болгарії, більшість студентів ще у перші роки навчання здають документи та отримують громадянство чи права постійного перебування у державі, що є важливою основою для майбутнього вибору держави-дестинації. Наприкінці 5-го курсу вони опиняються перед вибором — Україна чи Болгарія, рідше у переліку держав фігурує третя держава.

Якщо розглядати їхні перспективи, то вони виглядають наступним чином:

- повернутися в село чи маленьке місто України, де суспільне, культурне, економічне життя обмежені, старі соціальні контакти порушені, а отримана вища освіта болгарською мовою створює певні труднощі у працевлаштуванні за спеціальністю. Проте цьому протистоїть стабільність та

захист сім'ї та рідні, можливість для самореалізації при наступній міграції в якесь велике місто;

- залишитися в Болгарії на постійне місце проживання. За 5 років навчання студенти звикли до стилю життя, адміністративних структур болгарських міст. Отримана вища освіта спрощує самореалізацію. Останнім часом часто має значення те, що потенційний шлюбний партнер живе у Болгарії. У той самий час ця перспектива лякає нестабільністю становища та відсутністю захисту зі сторони рідних, зміненням динамічного урбанізованого суспільства, нестабільністю створених соціальних контактів.

Як видно, вибір, перед яким стоять молоді люди, складний. Існують випадки, коли молодь намагається реалізувати обидва варіанти для того, щоб остаточно визначитися з місцем життя.

Дуже важливою мотивацією для молодих людей, на наш погляд, є суб'єктивне враження від того, що болгар України у Болгарії завжди будуть залишатися «чужими» — носіями русифікованої чи українізованої культури.

На наш погляд, на сьогоднішній день стратегії міграційної поведінки у студентів наступні:

1. Ще за часів навчання частина студентів, у більшій мірі дівчата, беруть шлюб та залишаються в Болгарії.
2. Певна частина дипломованих спеціалістів групуються, знімають квартиру та шукають своє місце проживання у болгарських містах.
3. Беруть шлюб з представниками болгарської спільноти України чи Молдови та шлюбна пара залишається жити на ПМЖ.
4. Повертаються в Україну та намагаються улаштувати своє життя дома. Причому ця група, на нашу думку, не складає більшість.

Таким чином, для більшої частини болгар України навчання у ВНЗ Болгарії, що є тимчасовою міграцією, трансформується в еміграцію, і лише частина студентів повертається додому в Україну.

Чи необхідно що-небудь робити в даній ситуації та що?

Передусім, необхідно звернути увагу на те, що після завершення навчання у Болгарії студенти належать самі собі та кожен влаштовує своє життя як може та при цьому ні Болгарія, ні Україна не виказує якої-небудь уваги до цієї проблеми.

Наскільки дане питання актуальне на сьогодні для двох держав — України як держави виходу та Болгарії як держави призначення яскраво відображають статистичні дані.

Дослідник даної проблематики Еміл Міланов вказує на те, що за останні 15 років тільки за Постановою № 103 було прийнято на навчання у Болгарію 5685 студентів та 130 аспірантів болгарської національності [11, с. 201-203]. І це тільки один з каналів вступу на навчання. З іншої сторони, кількість студентів з України, які навчаються за кордоном, рахується тисячами. Передусім, вони вибирають Росію, США, Канаду, Польщу, Великобританію та ін. Вибір держави залежить від матеріального добробуту

мігрантів, місця проживання в Україні та планів на майбутнє. Болгари України також є частиною цієї статистики.

Обидві держави зацікавлені у вирішенні цієї проблеми. Болгари у тому, щоб студенти залишилися жити у державі та включилися до виробничого та демографічного процесу. Це підтверджувалося у доповіді, зробленій у січні 2006 р. міністром праці та соціальної політики Болгарії *«Короткотермінові та довготривалі завдання МТСП при подоланні демографічної кризи»*. У даній доповіді у короткотермінові завдання МТСП в галузі демографічного розвитку було визначено створення умов для повернення в державу болгар, які проживали за кордоном (бессарабських, македонських та ін.) [12]. Час від часу аналогічна теза обговорювалася і в болгарських ЗМІ [13].

В Україні також не новою є проблема демографічної кризи, як і еміграції. Таким чином, можна стверджувати, що студентські міграції перетворюються на еміграцію. Тобто держава, а в більшій мірі болгарська спільнота України, губить свій інтелектуальний, професійний та демографічний потенціал. У зв'язку з тим, Асоціація болгар України, як представницький орган суспільства, повинна бути зацікавлена у стимулюванні міграційних настроїв студентів, орієнтованих на повернення.

Матеріали дослідження факторів, які сприяють поверненню молодих спеціалістів після навчання за кордоном, демонструють основні вимоги студентів: 1. Висока заробітна платня; 2. Наявність професійного середовища високого рівня; 3. Можливість швидкого професійного зросту; 4. Престижне місце роботи та ін. [14; 15].

Україна та Болгарія як держави кожна по-своєму зацікавлені у використанні потенціалу молодих спеціалістів, тому вони повинні мати окремі цілеспрямовані державні програми, які були б направлені на створення тих умов, які стануть визначаючими під час вибору держави-дестинації. Для цього у Болгарії при Міністерстві освіти, науки і технології повинен бути створений спеціальний відділ чи науковий напрямок з діяльності Агентства болгар за кордоном. В Україні, наприклад, відділ при Департаменті міграційної політики та перспективного планування Державного комітету України з питань національностей та релігій. Не повинна залишатися у стороні і Асоціація болгар України. Діяльність створених структур повинна бути направлена на підвищення еміграційних настроїв студентів, які залишаються за кордоном, у той самий час створення умов для дестинації та адаптації студентів.

Для досягнення даних цілей, на наш погляд, треба почати роботу за наступними програми:

- *інформаційна програма* — направлена на підтримку постійних контактів зі студентами під час їхнього навчання. При цьому необхідно максимальне використання сучасних засобів комунікації та мережі Інтернет. Періодичне інформування студентів про розвиток та перспективи ринку праці. Двосторонні консультації за актуальними питаннями;

- *дестинаційна програма* — направлена на залучення молодих спеціалістів з метою кінцевого поселення у відповідній державі. У цьому напрямку, використовуючи державні структури і створюючи базу даних вільних ро

бочих місць, програма може активно сприяти працевлаштуванню молодих спеціалістів як у Болгарії, так і в Україні одразу після отримання диплому;

- *адаптаційна програма* — направлена на інтенсифікацію процесу адаптації болгар, які залишилися жити у Болгарії, та болгар, які планують повернутися в Україну. Сюди може входити проект кредитування житла зі зменшенням відсоткової ставки не менше ніж на 10 років, безвідсоткові кредити на весілля на 2-3 роки, додаткова фінансова підтримка при народженні першої дитини та збільшена при появі другої, третьої і т. д.

У молодій сім'ї, яка складається з батьків та одного чи двох маленьких дітей та яка придбала квартиру у кредит, еміграційні настрої значно зменшуються, а то і зникають зовсім, тим паче якщо чоловік та дружина з різних держав.

Основою даної діяльності є створення інформаційної бази даних, яка містила б свідчення про болгар України, які навчаються у Болгарії. Наявність їхніх електронних адрес дала б можливість забезпечувати постійний зв'язок з молоддю, досліджуючи та контролюючи їхні міграційні настрої.

Список використаної літератури

1. Алманах Родолубец (АР) — Т.6 — София. 2004.
2. Алманах Родолубец (АР) — Т.3. — София, 1998.
3. Алманах Родолубец (АР) — Т.5. — София, 2002.
4. Алманах Родолубец (АР) — Т.6 — София. 2004.
5. Перепис населення України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/>
6. Алманах Родолубец (АР) — Т.3. — София, 1998.
7. Станкунене В. Нелегальная миграция и утечка умов в Литве: результаты исследований 90-х гг. // Миграция в СНГ и Балтии: через различия проблем к общему информационному пространству: Материалы конференции 8-9 сентября 2000г., Санкт-Петербург. — М., 2001. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.demoscope.ru/center/fmcenter/msngbalt.html>
8. Иконников О. А. Эмиграция научных кадров из России: сегодня и завтра. — М.: Компас, 1993. — 104 с.
9. Ионцев В. А. Проблема «утечки умов» в России (методологические аспекты изучения) // Вестник Московского университета — 1996. — № 5. — С. 54-63.
10. Долгих Е., Леденева Л., Тихонов В., Школьников В. «Утечка умов»: потенциал, проблемы, перспективы // Рук. проекта Д. Р. Азраэл, Ж. Зайончковская; Ин-т проблем занятости РАН; РЭНД (США). — М., 1993. — 207 с.
11. Миланов Е. Българското просветно дело зад границата 1990-2005 гг // Българите в Се-верното Причерноморие. — Т. IX — Одесса, 2006. — С. 201-202.
12. Краткосрочни и долгосрочни задачи пред министерство на труд и социалната политика за преодолеване на демографска криза. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.misp.government.bg/bg/docs/Prezentacia_Demografy_9_01_2006.doc
13. Йотова Б. Държавата ще увеличава раждаемостта със стимули за добри родители 9 Яну-ари 2006. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: (<http://www.mediapool.bg/show/?storyid=112987&srcpos=4&p=5>).
14. Леденева Л. И. Не потеряет ли Россия своих Платонов и Невтонов? // Демоскоп Weekly. — 2002. — С. 55-56.
15. Леденева Л. И. Профессионально-миграционные намерения российских студентов, обучающихся за рубежом // Социологические исследования. — 2002. — № 10. — С. 94-102.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013

А. И. Ганчев

кафедра социологии, Институт социальных наук
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
к. 40, Французский бул., 24/26, Одесса-58, 63058, Украина

**МЕЖДУ УКРАИНОЙ И БОЛГАРИЕЙ: УЧЕБНЫЕ НАСТРОЕНИЯ И
СТУДЕНЧЕСКИЕ МИГРАЦИИ БОЛГАРСКОЙ МОЛОДЕЖИ
ЮЖНОЙ БЕССАРАБИИ**

Резюме

В статье исследуется проблема учебных настроений болгарской молодежи Бессарабии по отношению к метрополии и Украине в контексте государственной политики по возрождению этнической культуры и самосознания диаспорных групп. Анализируются мотивы миграционных учебных настроений, экономические и социальные проблемы, которые возникают в процессе адаптации студентов в среде метрополии, пути решения данных проблем и их влияние на процент возвратных миграций студентов-болгар Южной Бессарабии.

Ключевые слова: студенческие миграции, временные миграции, эмиграция, возвратные миграции, диаспора, метрополия, болгары, Бессарабия.

O. I. Ganchev

Department of sociology, Institute of Social Sciences
Odessa I. I. Mechnikov national university
Office 40, Franzuzsky blvd 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

**BETWEEN UKRAINE AND BULGARIA: STUDY MOOD AND STUDENT'S
MIGRATION OF BULGARIAN YOUTH FROM THE SOUTH BESSARABIA**

Summary

The article examines the problem of educational sentiment of young Bulgarian from Bessarabia to the mother country and the Ukraine after the collapse of the Soviet Union in the context of public policy to revive the culture and identity of ethnic diaspora groups. We analyze the reasons for the educational migration attitudes, economic and social issues that arise in the process of adaptation of students cross the ravings of the metropolis, solutions to these problems and their impact on the percentage of returnsmigration between the Bulgarians students of Southern Bessarabia Bulgarians.

Key words: student's migration, temporary migration, emigration, returnsmigration, diaspora, metropolis, Bulgarians, Bessarabia.